

KERTINĖ
PARAŠTĖ

Atsiknojusi nugarėlė

Anądien iš namų šeimininkės Gražutės Sirutienės, uolios liutuanistų rėmėjos, pasiskolinau ką tik jai atsiųstą naują *Dabartinės lietuvių kalbos žodyną*. Tai trečias papildytas ir pataisytas leidimas. Išleido Mokslų ir enciklopedijų leidykla 1993 metais. Spausdino „Spindulio“ spaustu- vė. Pirmos dvi laidos pasirodė 1954 ir 1972 metais. Mano turi- mas 72-ųjų tomas, juodais virše- liais, gerokai apdėvėtas. Malonu pavartyti naują, žaliu viršeliu viltingai kvepiantį, ir pamatyti, kuo praturtėjo turinys per tuos 21 metus.

Bet pirmiausia susirūpinau jo vargana fizine būkle. Popierius plonytis, neatsparus. Tipografija blyški, vietomis vos išžiūrima. Nugarėlė atsiknojusi, visi jos pritvirtinimai atsipalaidavę. Du pir- mi lapai atplyšę. Keturi viršelių kampai sulenkti, kraštai apibrū- žinti. Nesuprantu, argi ten paštas (sakoma, kad tik ši valdiška istai- ga ir supakuoja) neturi net mini- malaus supratimo, kaip reikia tokią knygą bent šiek tiek ap- saugoti nuo tarptautinės kelionės smūgių.

Išsitraukęs baltus Elmer kljus, pasišoviau taisyti. Visų pirma nugarėlę — atsargiai, kad abi pritvirtinimo juostos viena prie kitos lygiai prigultų ir laikytųsi. Po to viršelio vidaus kertes per- klįjavau balta juoste. Išlyginau kampus, nubrūžintas kraštų vie- tas paspalvinau tokia pat žalia spalva. Kampus dar perjuosiau permatomis juostelėmis. Po šios operacijos žodyno išvaizda atgijo. Buvau patenkintas savo kny- rištyje.

* * *

Leidėjai „Pratarmėje“ rašo: „Visų pirma bemaž dešimtadaliu atnaujinti žodyno leidai — įdėta daug naujų, naujai atsiradusių ar plačiau imtų vartoti žodžių, kurie rodėsi tvirtai įję į nuolatinę vartoseną, pvz: adaptacija, adap- tuoti(s), akmenbetonis, aktuali- ja, akupunktūra, apeigynas, ap- gruzti, apšvitinti, arkangelas, atvykėlis, -ė, autoservisas ir kt.“ Visa eilė žodžių buvo išbraukta: kad ir aeroportas, aiskala, anor- malus, apspėsti, autovežimas...

Be abejo, tie išmesti žodžiai išliks gyvi. Suprantama, paranki- nio žodyno apimčiai neišvengia- mas ribotumas. Juk aeroportui turime kur kas tinkamesnį aero- uostą ar tą seną aerodromą. Kai kas kiša orauostį, bet orauostis

labiau susiskamba su oro uos- tu, negu su lėktuvų uostu.

Randu dabar Lietuvoje prigijusi žodį „pikapas“ — lengvasis au- tomobilis atviru kėbulu. Kažkaip erzina mane žodyne paženklin- tas šio žodžio kirtis — tvirtagėlė priegaidė ant antro skiemens. Šitaip variantų lyg ir girdisi grėsmingas „kupas“. Amerikie- čių lengvai kirčiuojamas pirmas skiemo skamba kur kas este- tiškiau.

Kadangi gyvenu pajūryje, man rūpi surasti čia išpopuliarėjusius vandens ir pakrantės pramogų žodžius. Kad ir „surfing“, „surf- board“? Žodyne šių žodžių nėra. Galima būtų „surfboard“ vadinti banglente, nes žodyne yra ried- lentė — lentelė su ratukais. Yra riedutis — „prie kojos tvirtinama lentelė su ratukais, ratukine- pačiuža.“ Iš tiesų, ne prie kojos, bet prie batų apačios (pado).

Dabar pajūrio takuose už riedu- čius ir riedlentę kur kas popula- resnė „rollerblade“. Tai smagiai riedanti pačiuža: keturi apypl- oiniai ratukai sukasi virtine, ne suporuoti kaip riedučiuose. Tuos rollerblades vadina riedėliužom.

Nerandu žodžio „marketas“. O šis, kaip ir rokas, jau yra įleides šaknis Lietuvoje. Tiesa pasakius, ten pastaruju metu priviso daug svetimųjų. Ir šios guite guja savus žodžius. Pavyzdžiui, žodyne nėra, o spaudoje dažnai susiduriu su: „konfliktuoja“, „panikuoja“, „admiruoja“, „reitingas“, „ke- čiupas“, „kartridžis“, „lodžijos“, „šou“, „ofšorinis“, „čarterinis“, „jogurtas“...

Maloniai nuteikia pėdkelnės, gražiai atitinkančios „pantyhose“. Ir stebiuosi neradęs reikalingo „atšvieto“, kuris, berods, varto- jamas Lietuvoje ir puikiai nusako „xerox“ kopija. Būtų gražu, jei sudėtingų tekstų autoriai rečiau vartotų tuos visus gudragalviš- kus „implikuoja“, „konfliktuoja“, „panikuoja“ ir panašiai, įtraukda- mi lietuviškus sinonimus. Kita vertus, be kai kurių naujų sve- timųjų žodžių neįmanoma išsiversti. Naujo dalyko pavadinimo būti- nybė neatsižvelgia, ar žodis atėjęs iš svetimų, ar tautinių versmų. Bet kartais gaudu, kai Lietuvos intelektualų rašiniuose regi pa- kėlą persitengimą: išvyka keičia- ma amerikonišku autingu, sa- vaičiai — vikendu, spaudimas — presingu... Iš pradžių lyg ir sakinio paspalvinimui, o vėliau — jau pastoviai. Kalbai žala aki- vaizdi.

Pranas Visvydas

Kompozitorius Vladas Jakubėnas (1904-1976)

ALGIS ŠIMKUS

Šiemet sukako 90 metų nuo kompozitoriaus Vlado Jakubėno gimimo. Nors Jakubėnas šian- dien yra labiau žinomas savo dai- nomis, giesmėmis ar kantatomis, jo muzikinėje kūryboje svarbiau- sią vietą tektų skirti instrumen- tinei muzikai. Po Mikalojaus Čiurlionio ir vėliau kūr- sio Vytauto Bacevičiaus, Jakubėnas kitados buvo našiausias lietu- viškos simfoninės muzikos kūrė- jas (jis parašė net tris simfonijas ir nemažai mažesnių orkestrinių veikalų). Nors sovietinėje Lie- tuvoje, Jakubėnui pasitraukus į Vakarus, jo muzika buvo išimta iš repertuaro, jo kūriniai ir vėl pradėdami groti Lietuvos repre- zentacinių orkestrų programose.

Vladas Jakubėnas gimė 1904 m. gegužės 15 d. romantiškojo Biržų ežero pakrantėje, aske- tiškai rimtos lietuvių evangelikų reformatų bažnyčios klebonijoje, kurioje jo tėvas kunigas Povilas Jakubėnas dirbo pastoracinį dar- bą. Tautiškai bei kultūriškai su- sipratusioje šeimoje Vladas buvo mokomas muzikos nuo pat vai- kystės, nors, paties kompozito- riaus žodžiais, tais laikais jis ir neturėjęs didelio užsidegimo skambinti fortepijonu. Tačiau jis jau tada atradęs savyje neužtroš- kinamą norą muziką rašyti. Tetu- rėdamas vos aštuonerius metus jis jau sukūręs motinos gimtadienio progą jai dedikuotą valsą, gro- jamą net keturiomis rankomis.

Prasidėjęs Pirmajam pasauli- niam karui, Jakubėnų šeima pasitraukė į Rusijos gilumą ir buvo apgyvendinta vasarvietėje netoli Maskvos. Čia Vladiui pasitaikė progų Maskvoje išgirsti žymių muzikų koncertų, kurie padarė jam didelį įspūdį. Jis greitai ėmė tėti muzikos pamo- kas, kuriose jau pasirodė žymiai uolesnis mokinio.

Jakubėnų šeimai 1918 metų va- sarą sugrįžus į Biržus, brestantis jaunuolis pradėjo jau daug rim- čiau domėtis muzika. Išsiųstas 1920 metais į Kauno Aušros gimnaziją, jis taip pat įstojo į Juozo Naujalio muzikos mokyk- los E. Bilminaitės-Čiurlienės fortepijono klasę. Ten pat pradėjo mokytis pas Juozą Tallat-Kelpšą ir harmonijos pagrindų.

Savo rimtesnės muzikinės kū- rybos pradžią Vladas Jakubėnas laikė 1923-1924 metais parašytą dainą „Gėlės iš šieno“. Šios dainos pasisekimas publikoje pa- skatino jaunąjį kompozitorių ir toliau pasižvesti muzikai. To laiko Lietuvoje nebuvo muzikos mokyklos su rimtesniu kompozici- jos kursu. Buvo paduotas pa- reiškimas valstybinei stipendijai studijoms Vokietijoje, kur poka- rio metais buvo gilinę savo muzikines žinias Stasys Šimkus, Juozas Gruodis, K.V. Banaitis ir

kiti lietuviai kompozitoriai. Tačiau net ir su Kipro Petrausko rekomendacija tada evangelikui Jakubėnui nepavyko gauti sti- pendijos. Teko tėvui remiant pa- sirinkti artimesnę Rygą, kur kon- servatorijai vadovavo žymus lat- vių kompozitorius, buvęs Petra- pilio konservatorijos docentas J. Vitols.

Rygoje Vladas Jakubėnas išėjo pilną griežto stiliaus, sistemingą ir išbaigtą kompozicijos kursą pagal konservatyviai klasiškus rusų kompozitoriaus ir teoretiko Rimskio-Korsakovo metodus. Baigęs Rygos konservatoriją lais- vojo menininko laipsniu, Vladas Jakubėnas 1928 metais grįžta Lietuvon, jau atsiveždamas nemažai savų profesinio lygio kūrinių. Tų pačių metų birželio mėnesį jis surengia Kaune savo kūrinių koncertą. Šiame koncerte jis paskambina trijų dalių sonatą Es-moll, parašytą konservato- rijoje diplominiu darbu. Be to, solistė Elzbieta Kardelienė ir smuikininkas Vladas Motiekaitis atliko dar kai kuriuos mažesnius Jakubėno kūrinius. Nors šiuose ankstyvuosiuose darbuose origi- nalumo dar ne per daug, jau ir tada buvo pastebėta Jakubėno originali kūrybinė linija, kiek ar- tima tada Vakaruose vyravusiam prancūzų impresionistų stiliui.

Toks savarankiškas pasirody- mas laikinosios sostinės kul- tūrinių padarė gerą įspūdį ir buvo palankiai priimtas. Dabar Vladiui Jakubėnui jau pasiūloma Švietimo ministerijos stipendija tolimesnėms studijoms užsienyje. Jis pasirenka Berlyno Aukštąją muzikos akademiją, kurion ne- trukus priimamas į jau pažen- gusiems ir gabumų parodžiu- siams skirtą Meisterklasse. Šiai klasei vadovavo povagnerinės ro- mantiškai impresionistinės kryp- ties kompozitorius profesorius Franz Schrecker, tais laikais pa- garsėjęs Vokietijoje savo opero- mis. Schrecker'is mokiniams kėlė aukštus reikalavimus ir buvo vertinamas kaip pažangus peda- gogas.

Priešhitlerinis Berlynas buvo vienas žymiųjų pasaulio muzikos centrų. Čia gyveno ir veikė pa- garsėję naujoviškų realistinių ir neopolifoninių kryptų kompozito- riai Arnold Schoenberg ir Paul Hindemith. Mieste virė gyvas muzikinis gyvenimas: veikė net trys operos teatrai, garsūs fil- harmonijos orkestras, žymūs cho- riniai ir kameriniai ansambliai.

Vladas Jakubėnas (1904-1976)

Vytauto Maželio nuotrauka

Aukšto lygio akademija ir pažan- gi kultūrinė aplinka jauną lietuvių kompozitorių įkvėpė vaisingai ir turiningai kūrybai. Čia Vladas Jakubėnas sukuria pirmuosius 1928-1929 metais. Trumpas įžan- ginis preliudas parašytas pa- žangiu diatonišku stiliumi. Fugo- je panaudotos trys kontrastuo- jantios temos, pirmiausia jas iš- vystant paskirai, vėliau poromis ir galiausiai visas tris kartu. Nemažas veikalas baigiamas pla- čia simfoninės apimties užbai- giamąja dalimi. Šis pirmasis Jakubėno orkestrinis veikalas 1929 metais buvo įtrauktas į Berlyno akademijos koncerto programą ir buvo ne kartą atliekamas dirigentų Balio Dvariono bei Jeronimo Kačinsko vadovaujamų Kauno ir Vilniaus radiofonų orkestrų. 1929-1930 metais Jakubėnas Berlyne dar sukuria dvi stygų kvartetą A- minor dalis, kurios buvo atliktos Berlyno Aukštosios muzikos aka-

demijos koncertuose net du kar- tu, 1930 ir 1931 metais.

Stambiausias Jakubėno kūri- nys Berlyne buvo 1931-1932 me- tais parašyta vienos dalies sim- fonija, vėliau pavadinta Pirmąja. Tai jau radikaliai naujoviškos harmonijos veikalas. Profesorius Schrecker'is šį veikalą įtraukė į savo diriguojamą Berlyno radio orkestro viešą koncertą, kurio programa susidėjo išimtinai iš jo mokinių darbų. Po koncerto di- dieji Berlyno laikraščiai įdėjo palankius jo aprašymus, o vienas net ypatingai išskyrė Jakubėno darbą, pažymėdamas, kad „Jaku- bėnas žino kaip rašyti muziką“. 1934 metais J. Olšausko pastan- gomis ši simfonija buvo atlikta New York'o pasaulinės parodos programa rengtame lietuviškos mu- zikos koncerte. Nors to laiko eilinei lietuvių publikai gerokai pažangi Jakubėno muzika dide- sio įspūdžio, atrodo, nepadarė, labiau išprususiems klausyto- jams ji pasitarnavo kultūringu parodymu, kad jaunojoje Lietuvos respublikoje jau buvo pažangių

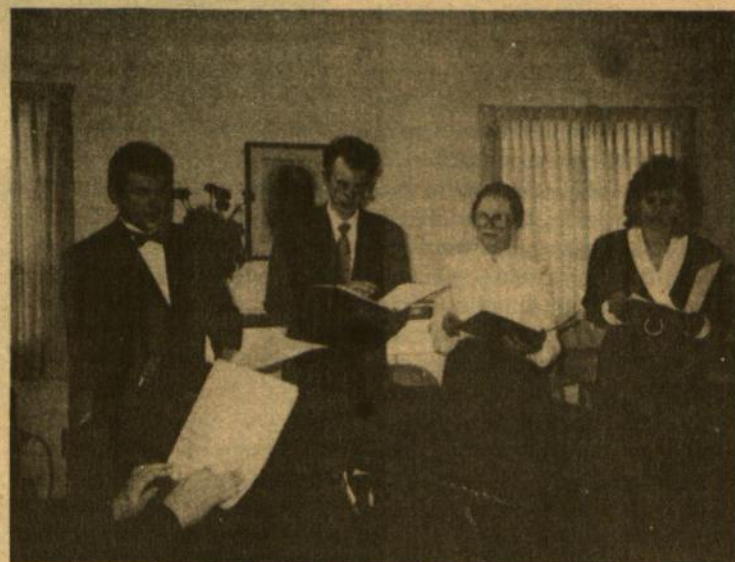
bei rimtų meninės kūrybos pa- stangų.

To laikotarpio Vlado Jakubėno kūryba buvo jo bendralaikio kom- pozitoriaus-dirigento Jeronimo Kačinsko taip apibūdinta: „Vlado Jakubėno muzikos evangelija — forma. Vlado Jakubėno muzika nesiekia didelio įvairumo, bet užtai laimi labai svarbią kūrybos sąlygą — vientisumą. Jo melo- dinės slinktytys tik pagelbsti for- mos užmanymams, taip, kaip Stasio Šimkaus muzikoje jos pa- gelbsti nuotakai. Vlado Jakubė- no forma intensyvi ir koncentruo- ta“.

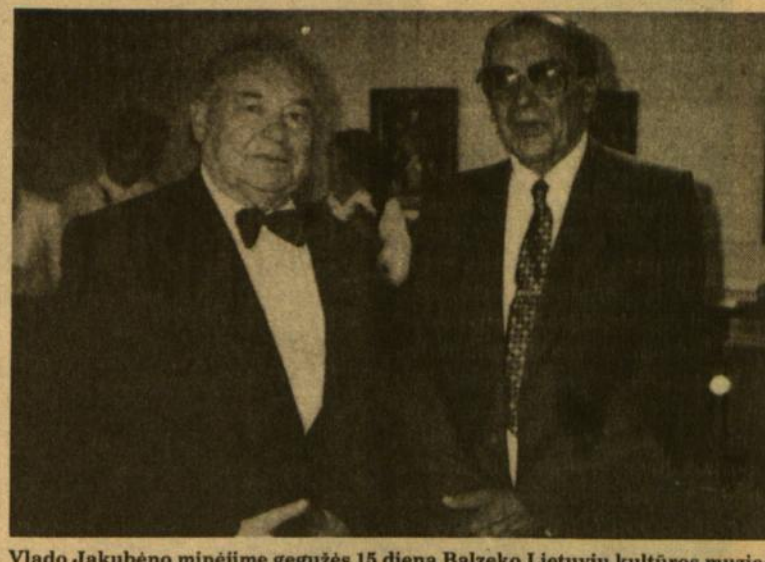
1932 metais grįžęs Kaunan Vladas Jakubėnas paskiriamas Kauno Konservatorijos dėstytoju, kur jis išdirbo iki pat pasitrau- kimo iš Lietuvos 1944 metais. Po kultūrinėmis naujybėmis pulsuo- jancio Berlyno didmiesčio, nuo- savą politinį bei kultūrinį gy- venimą neseniai pradėjusios kur- ti mažos Lietuvos atmosfera jau- nam pažangiam kompozitoriui iš- kėlė daug problemų. Priešingai kosmopolitiškam Berlynui, čia nebuvo kreipiama daug dėmesio bei pastangų išvystyti dar negir- dėtą išraiškos priemonių ar for- minių naujienų. Užuo to Lietu- voje pirmavo pastangos išreikšti muzikoje, kaip ir visuose kituose čia kuriamuose menuose, savitą tautinį charakterį ir nuotaką. An- tra, Lietuvoje buvo daug didesnis pareikalavimas vokalinės muzi- kos negu instrumentinės.

1932-1939 metų laikotarpiu Ja- kubėnas išgyvena savotišką kū- rybinio prisitaikymo periodą, kuriame vyksta kompozitoriaus vidinė kova, beišskant jam priim- to iš Vakarų Europos atsivežto modernizmo ir Lietuvoje dar tebe- vyraujančio tautiškai romantinio impresionizmo. Jakubėno tuo lai- ku parašytos ir gana plačiai pa- plitintos solo dainos liko vaiz- dingu šių pastangų įrodymu. Ja- kubėnas jose aiškiai siekia romantiškos ir lietuviško papras- tumo, kartu visomis jėgomis stengdamasis atsiboti nuo nu- valkiotos standartinės harmoni- jos bei griežtai klasiškinio formų. Jis pradeda vis plačiau panaudoti senovines lietuviškas melodijas bei joms charakteringas modali- nes tonacijas-dermes. Čia Jaku- bėnas gerokai nutolsta nuo Ber- lyne perimto „pirmieviškumo“ ir pastebimai pradeda formuoti in- dividualiai savitą nuosaikiai modernų ir kartu lietuvišką sti- lių.

Antroji Jakubėno simfonija, pa- rašyta 1938-1939 metais, yra (Nukelta į 3 psl.)

Vlado Jakubėno vardo mišrus kvartetas, dainavęs kompozitoriaus Vlado Jakubėno minėjime — jo kūrinių koncerte šių metų gegužės 15 dieną Balzeke Lietuvių kultūros muziejuje, Čikagoje. Iš kairės: Algimantas Barniškis, Linas Sprindys, Aldona Buntinaitė, Dalia Eidukaitė-Fanelli.

Vlado Jakubėno minėjimo mišrus kvartetas, dainavęs kompozitoriaus Vlado Jakubėno minėjime — jo kūrinių koncerte šių metų gegužės 15 dieną Balzeke Lietuvių kultūros muziejuje, Čikagoje. Iš kairės: Algimantas Barniškis, Linas Sprindys, Aldona Buntinaitė, Dalia Eidukaitė-Fanelli.

Šiame numeryje:

Apie knygrištybę ir naujus žodžius • Kompozitorius Vladas Jakubėnas (1904-1976) • Jorės, Rasos šventės ir pagonių vestuvės • Gintauto Iešmanto eilėraščiai • Algirdo Landsbergio ir Los Angeles Dramos sambūrio „Vėjas gluosniuose“ Čikagoje

„Vėjas gluosniuose“ Čikagos Jaunimo centre

Gegužės 21-22 dienos savaitgalį Čikagos lietuviai, kurie atsilankė į Jaunimo centre Los Angeles Dramos sambūrio spektaklį, aptemdytoje ir nutilusioje salėje išgyveno didelį malonumą — los-angeliešiai aktorai panardino (o gal labiau tiktų sakyti pakėlė) mus į pasaką. Pasaka, kaip žinoma, visada prižada mūsų didžiausių troškimų, giliausių lūkesčių šioje žemėje išsipildymą, o iki tol leidžia mums nurungti ir nugalėti didžiausias ir giliausias savo baimes. Tikrai savo pačios tėkmėje, tikrai savo pačios žodžiais, tikrai ant scenos (kai ją stebime vykstančia teatre) — bet *ivykdo*, tad gal net nereikėtų sakyti „tikrai“. Kodėl ne „galutinai“?

Algirdo Landsbergio dviejų veiksmų pjesė „Vėjas gluosniuose“ nėra visiškai naujas vaidinimas. Parašytas jis buvo, berods, 1970-aisiais. Kai kur Amerikoje jis jau yra buvęs matytas. Tačiau šį pavasarį Čikagoje (nes mūsų kartos keičiasi, nors mums gal ir ne taip lengva tai pastebėti) daugumos žiūrovų jis buvo matomas pirmą kartą. Išpūdziai buvo įvairūs, nevienalyčiai — viena vertus, tai literatūrinis kūrinys, su jam savita struktūra, žodine išraiška ir menine vizija, kita vertus — tai drama, kuri perteikia ma sceniškai — režisieriaus vaizduote, aktorių balsais ir gestais, šviesų ir garso priemonėmis. (Todėl vaidinimo eigoje pajūsi, kaip kias galimybės šis kū-ys savyje įkūnija ir skaitytojai ar žiūrovai atveria, kai kada galėjomes, kad režisūra ar vaidyba joms kaip ir neįstengė prilygti. Antra vertus, jeigu ne šita pati režisūra ir ne vaidyba, kurias stebėjome, ar iš viso tos galimybės būtų buvusios atvertos? Algirdas Landsbergis buvo atsidūręs kone visiškoje dramos sambūrio valioje, tad jeigu šis jo kūrinys įtaigiai veikė žiūrovus, tai, aišku, dėka Los Angeles Dramos sambūrio, suteikuso jam gyvybę, kaip ji imanoma tėra tikrai teatro scenoje.) Režisierius Algimantas Žemaitaitis visai pagrįstai (*Draugo kultūrinis priedas*, 1994 m. gegužės 14 d.) kreipėsi į būsimus žiūrovus, kviesdamas juos patirti „Algirdo Landsbergio kalbos grožį, jo lyriškumą“, sakydamas, kad dramaturgo „sukurti charakteriai atsispindi mumyse pačiuose... Algirdas Landsbergis kalba apie mus pačius“.

Kaip dramaturgas kalba apie mus pačius? Juk pjesės veiksmas yra į istorinę legendą atremtas šv. Kazimiero pasirodymas žemėje gelbėti lietuvius mūšyje prieš rusų kariuomenę. Bet ne Kazimieras yra šios dramos pagrindinis veikėjas — tai paaiškėja labai greitai, pagrindiniai veikėjai yra žmonės, tokie pat žemės gyventojai kaip mes. Dėl savo skurdo į karinę tarnybą patekęs žemdirbių luomo vaikinai, kuriuiam žūt būt reikia gauti laisvę, kad galėtų vesti savo mylimą, taip pat neturtėlę mergaitę, ir kartu su ja siekti gyvenimo laimės, jau pagyvenęs „profesionalas“ karys, susirišęs su didiko dvaro virėja, bet iš tikrųjų siekiantis su ja ar be jos savo paties brangiausio gyvenime tikslo — būti paskirtu karališkųjų rūmų duonos raikytoju, ir nebejaunas didikas, jaunystėje norėjęs būti astronomu, mokslininku, filosofu, tėvo ir visos savo luomo priedermės priverstas būti karalystės kariu, šiuo metu mylintis svetimą žmoną ir nerandantis savo sielai ramybės.

Dramaturgas iš karto yra surezges tris fabulas (gal keturias) — jis jas elegantiškai per visą vaidinimą atskleidžia, rikiuoja, priešpastato, gretina, užsklendžia. Ar ne pats grakščiausias šio išdėstymo pavidalas yra paskutiniame veiksmo, prieš pat vaidinimui baigiantis (ir čia režisieriaus nuopelnas), kai trys moterys — taip skirtingos figūros, apranga, vaidyba, scenoje

apšviestos laukia (ar jos ir patiria? — šitai skirta mums likti paslaptim) stebuklo — lietuvių kariuomenės pergalės mūšyje, kad jų visų trijų mylimieji sugrįžtų pas kiekvieną iš jų (ir kaip pasakai pridera, jie visi šeši laimingai gyventų).

Šiai dramai, vykstančiai veikėjų sielose (ko jie trokšta? kokios jų troškimams kliūtys? ar jie jas nugalės ir laimės, ko jie siekia?) vadovauti, vystyti ir išrišti autorius yra patikėjęs dangiškajam šv. Kazimierui ir žemiškajam Karaliui. Ir vienas, ir kitas atstovauja toms galioms, nuo kurių priklauso mūsų likimas — kaip danguje, taip ir žemėje, kuris niekada nėra mūsų pačių rankose. Tuo būdu yra sukuriamas pasakoms būtina, o dramoms būdinga sąveika tarp žmogiškos padėties žemėje ir ją valdančių antgaminių jėgų (kaip jos bebūtų suprantamos), kurios vienos ir kitos, turbūt visos Vakarų dramų tradicijos įsitikinimu, galutinai disponuoja mūsų likimais.

Ir — nuostabi scena antrajame veiksmo: lemtiną naktį prieš pat mūšį Karalius, iš kurio iki tol net nesitikėta, kad jis tą mūšį įsakys, paveiktas Kazimiero įsiterpimo, kiekvienai iš tų trijų porų, kurių asmeniškasis likimas ir asmenišką laimę kaba ant plauko (ypač dėl to, kad mūšis artinasi), savo karališka galia suteikia jų troškimų (ir tuo pačiu mūsų jiems trokštamų atomazgų) išsipildymą. Ir tą laimę patiriame ir mes, žiūrovai... Aišku, kad patiriame, kitaip nebūtumėm įsijungę į šios pasakos eigą prieš pat mūsų akis. Aišku, mes esam paliekami su klausimu — ar šita laimė — tų šešių 16-ojo šimtmečio žmonių ir mūsų čia, Jaunimo centre, Čikagoje — nėra skirta būti tik „Vidurvasario nakties sapnu“? Juk Angelas (kuris gi turėtų žinoti, kas danguje jau iš anksto nulemta), buvo perspėjęs šv. Kazimierą, kad visi trys kariai — vargdienis jaunuolis, suktas plikbajoris, nihilistas kilmingasis — žus įvyksiančiame mūšyje. Ar taip bus, ar ne — ne mums šita aiškiai žinoti. Bet tokia yra vaidinimo galia — kad šios, lauktos ir dovanotos, laimės efemeriskumas jos išgyvenimo nepanaikina. Mes matome sceną užliejusią šviesą, regime iki tol kauptą, tiesiog nedrįstančių šito tikėtis, lūkesčių išsipildymą, iki tol nešioti ir slėpto skausmo nutildymą. Ir to užtenka, Tuo momentu, vaidinimui einant į

pabaigą, tai įvyksta. Tuo momentu — ir mes esame palaiminti.

Pjesė pateikia žmogiškos patirties spektrą, pagal tūkstantmetes dramų tradicijas ir konvencijas. Minėjome tris veikėjų poras, kurios atskleidžia skirtingus žmogiško gyvenimo kodus. Pirmiausia, lyrišką jaunos meilės, tyro žmogiško laimės troškimo pavidalą — žemdirbio Petro Jasaičio ir Onytės, Kunigundos globotinės ryšį. Komišką žmogišką sampną — plikbajorio Kristupo Vyšniausko piršimais pilaitės virėjai Kunigundai — atstovaujantį „žemiems“ — pinigų, socialinės padėties, lytinės traukos — žmogaus norams. Kristupo ir Kunigundos tipai yra „žemi“ — todėl jie taip labai komiški ir iš tikrųjų jie neša labai didelį pjesės dramatinės itaigos svorį. Trečioji pora atstovauja tragiškai jungčiai — likimo nuskriausti, palenkiami priešingai savo troškimams — ne tik širdies polinkiui, bet taip pat ir nuo viso savo gyvenimo krypties atkirsti — didikas Eugenijus Kurevičius ir pilaitės viršininko žmona Aldona. Jų padėtis tam tikra prasme yra rimčiausia — nėra, kad jie siekia pakilti iš savo luomo, pasiekti tai, kas atrodo jiems uždrausta, atvirkščiai — jų luomas pasmerkęs juos abu jų vilčių dūžimui. Jie nuodėmingi — ir jie tą žino — ir jiems nėra išganymo nei žemėje, nei danguje. O tačiau visoms šioms trimis situacijoms žemės atstovas (Karalius), akinamas dangaus atstovo (Kazimiero), randa išeitį ir perteikia, kaip tarpininkas, aiškų, dangaus jiems siunčiamą palaimą.

Lygiagrečiai drama vyksta ir kitoje plotmėje (taip, kaip graikų epe dievų sankirčiai virš vykstančių mirtinų konfliktų tarp jų globotinių žemėje). Pirmoje vaidinimo pusėje Angelas moko Kazimierą (šventasis yra per daug su žmonėmis susijęs, nenusilenkia dangiškajai pasaulio sąrangai). O antroje pusėje dialogas apsisuka. Kazimieras Angelui pradedą aiškinti, nepaprastai iškalbiai, nepaprastai įtaigiai, ko Angelas nesupranta, ir, aišku, negali suprasti, kadangi jis nėra ir niekada nėra buvęs žmogum. Kazimieras gina žmogišką prigimtį — jos silpnybės, bet drauge ir jos grožį, ir todėl — jos patosą. Kazimieras kalba mums apie mus — ir kalba dangiškąja kalba. Tokiu būdu jis atskleidžia, ką pati savoka — dieviškoji malonė, reiškia: Dievas su mumis.

Lyg ir nesinorėtų čia pasitelkti

jau kokią trisdešimt metų Amerikoje besireiškusią „teologinės literatūros kritikos“ prieigą, tačiau pagundai be galo sunku atsisipirti. Dvi pagrindinės tiesos yra nuo pat jos pradžios krikščionybės liudijamos — Dievas sukūrė pasaulį: jis i jį pažvelgė ir nutarė, kad pasaulis geras, ir todėl visa žmogiška tikrovė — gamtinė ir asmenišką, gyvenimiškoji yra šventa. Antra — puoless ir klystantis žmogus yra buvęs atpirktas, išgelbėtas paties Dievo įsiterpimų į žmonijos istoriją ir Jo nuolatiniu veikimu — iki pat mūsų. Tas dvi tiesas, gal geriau malonės ženklus, atskleidžia, paliudija šis 20-ojo amžiaus antros pusės lietuviškas dramų kūrinys (kaipo toks, jis mums, lietuviams, atneša, duoda progą susidurti su klausimu: ką mums reiškia transcendencijos galimybė, kaip iš tikrųjų mes matome savo gyvenimą tarp jo aplinkybių ir galimybių šioje žemėje ir to, kas žemę viršija, ir kas, mes manome, galutinai nulemia mūsų likimą, mūsų laimę ir nelaimę. Algirdo Landsbergio dramą „Vėjas gluosniuose“ turbūt galima būtų aptarti kaip priklausanti tokiam Vakarų literatūrų dramų žanrui, kurį Šekspyras toje tradicijoje įtvirtino — „tamsiajai komedijai“, visą žmogiškąją tragediją, mūsų kanciją ir mūsų nevilčių siekiant to, ko mes taip trokštame ir nesitikime pasiekti, pasi-
telkiančiai.

Ir „Vėjui gluosniuose“ nutilus, keliese nuo kėdės Jaunimo centro salėje, žinodamas, kad autorius ir taip pat jį atskleidusieji režisierius ir aktoriai tau perteikė pačią svarbiausią įžvalgą ir patį svarbiausią išgyvenimą, koki bet kada tau lemta patirti — mes esame laikini, kaip visi žmonės yra laikini, kaip tos mums taip brangios lietuviškos istorijos įvykiai yra praeinantys. Kas išlieka (ir tai tikrai reliatyviai) yra mūsų kalbos nuostabūs žodžiai. (Nesvarbu, kad Kazimierui Angelą įtikinus, jog ta kalba yra verta jo nuostabos, pirmieji lietuviški žodžiai, kuriuos Kazimieras ir Angelas išgirsta, yra Kristupo Vyšniausko labai vaizdingi lietuviški keiksmiai. Tokių dramaturgo ėjimų yra daug, ir jie visi vaidinimui suteikia nepakeičiamą lietuvišką kalbos skonį.) „Vėjas gluosniuose“ žaidžia ta nuostabi mūsų kalba — ją įdėdamas į prastų kažkelinto šimtmečio lietuvių kareivių lūpas, didikų, į despera-

tišką padėtį žvelgiančių lūpas, ją pakylėdamas iki dangaus — Kazimieras ir Angelas taip pat vienas kitą bando įtikinti ir perkalbėti lietuviškai. Ir visi tie žodžiai, jų ištariai, yra nuostabiai gražūs. Jų garsas šnara taip, kaip vėjo dvelkimas gluosniuose. Ir kai tą pajuntame, žinome, jog tai ir yra, ką autorius norėjo mums perteikti. Drama yra ne kas kita, kaip mūsų santykio su savo pačių kalba drama.

Nestoras Ruplėnas atnešė Kazimierui dangišką akcentą ir smulkaus paukštelio trapumą. Kazimierui kontrastu yra Pauliaus Gražulio Angelas: tai milžiniška dangiškos jėgos figūra. Amandas Ragauskas sukūrė labai gyvą ir guvų Kristupą Vyšniauską — šis lietuvis plikbajoris yra brolis apyjauniam Falstaff'ui. Ema Dovydaitienė meistriškai sukūrė pilaitės virėją Kunigundą. Tauras Radvenis ir Daina Žemaitaitė įtikinančiai suvaidino žemdirbio Petro Jasaičio ir Kunigundos globotinės Onytės roles. Virgilijus Kaspūtis buvo įtikimas didiko Eugenijaus Kurevičiaus rolėje. Sigutė Mikutaitytė pilaitės viršininko žmonos Aldonos rolėje davė jausminį kontrastą tamsiems Kurevičiaus nevilties monologams. Virgilijaus Kasperavičiaus Karalius buvo dvejonių apsupty burtininkas Prospero.

Režisieriaus Algimanto Žemaitaičio gera ranka buvo matoma vaidinimo apipavidalinime. Režisieriaus padėjėja — Sigutė Mikutaitytė. Stasys Pinkus, Dalia Jasiukonienė, Mečys Mikutaitis ir Albinas Žaliauskas atsakingi už dekoracijas ir tiesiog bravią abstraktų bokštą — kuora tiesiog salės palubėse. Paulius Jasiukonis tvarkė muziką ir garso, Rolandas Bartašiūnas — apšvietimą.

Viešnagės Čikagoje kaltininkas: „Margutis“ ir Petras Petrutis. Šeimnininkas atspirė svečių už negausius žiūrovus ir apgailėstavo mūsų nykimą Amerikoje. Suprantama, kad rengėjams širdį skauda. Tačiau visai pravartu įsidėti į širdį ir „Vėjo gluosniuose“ žinią — mes esame visi laikini, kaip 16-ame šimtme-tyje, taip ir dabar. Ir tokia mūsų padėtis ir mūsų vieta tiek pasaulyje, tiek ir savo tautos istorijos eigoje. Algirdas Landsbergis šitą įžvalgą mums atveria, bet neska-tina dėl to nusiminti. Atvirkščiai... Ir todėl tas gegužės savaitgalis šiais metais Čikagoje buvo ir nuostabus, ir mus prie šitos ašarų pakalnės, kokia ji bebūtų, tvirtiau pririšantis.

AJS

Los Angeles Dramos sambūrio pastatyta Algirdo Landsbergio pjesė „Vėjas gluosniuose“ Jaunimo centre, Čikagoje, šių metų gegužės 21-22 dieną: Karalius (Virgilijus Kasperavičius) ir Kazimieras (Nestoras Ruplėnas).

Kariai žemdirbys Petras Jasaitis (Tauras Radvenis) ir plikbajoris Kristupas Vyšniauskas (Amandas Ragauskas).

Kazimieras (Nestoras Ruplėnas) ir Angelas (Paulius Gražulis) pradeda savo misiją žemėje pirmajame „Vėjas gluosniuose“ veiksmo.

Karalius (Virgilijus Kasperavičius) ir pilaitės viršininko žmona Aldona (Sigutė Mikutaitytė).

Kristupas Vyšniauskas (Amandas Ragauskas) ir pilies virėja Kunigunda (Ema Dovydaitienė), pasibaigus „Vėjas gluosniuose“ spektakliui Čikagos Jaunimo centro scenoje. Visos nuotraukos — Jono Tamulaičio.

Jaunųjų prikeltuvės antrą vestuvių dieną.

Nuomoto užrišimas nuotakai — nuometavimas antrą vestuvių dieną.

Kariamasis piršlys antrą vestuvių dieną.

Vladas Jakubėnas

(Atkelta iš 1 psl.)

aiškus šios progresijos pavyzdys. Jau pirmojoje jos dalyje, po trumpo išangos, pasirodo ilgesnė liaudiško charakterio teminė melodija. Ir per visą simfoniją eina lietuviškiems liaudies motyvams artimos melodijos, joms tipingi ritmai bei harmoniniai skambesiai. Ši Vlodo Jakubėno simfonija buvo atlikta pirmą kartą 1939-1940 metų Kauno Valstybės teatro simfoninių koncertų sezone. Ji po to buvo dar ne kartą gauta koncertuose Lietuvoje bei Latvijoje.

Išgirdęs savo simfoniją koncerto estradoje, kompozitorius neatleidžia simfoninės kūrybos ir nepailsdamas dirba toliau. 1940-1942 metais jis baigia trečiąją simfoniją. Šiame kūrinyje pagrindinėm temom jis pasirenka beveik išimtinai liaudies pobūdžio melodijas, tačiau traktuojas jas jau labai laisvai ir savarankiškai, kaip, pavyzdžiui, žinomąją „Pasvarsčyk, antela“. Šioje simfonijoje Jakubėnas dar toliau nutolsta nuo Berlyne perimtos neodiatoninės ir modernesnės harmonijos ir dar toliau įsistiprina „vidurio“ kelyje tarp modernistinių ir klasikinių tradicijų. Trečioji Jakubėno simfonija buvo pirmą kartą atlikta, Jeronimui Kačinskui diriguojant, 1943-1944 metų sezono viename Vilniaus filharmonijos koncertų. Tai vienas didžiausių Vlodo Jakubėno kūrybinių užsimojimų. Po šio veikalo pirmojo atlikimo pasigirdo kritiškų balsų, kurie, nors neneigdami kompozitoriaus sugebėjimų simfonijoje, tvirtino, kad, girdi, Jakubėnas per daug nutolęs nuo savo ankstyvesnio stiliaus ir per daug nukrypęs į liaudiškąsias dermes, padarydamas savo veiklą kiek monotonišku ir sunkoku klausyti. Paties kompozitoriaus žodžiais, pasakytai praėjus net 30 metų nuo pirmojo atlikimo, jam užnešas noras vėl išgirsti šį savo veikalo pilno orkestro skambesio ir pabandyti patį jį „paskritikuoti“. Deja, tai nebuvo jam lemta. Čia prie progos reikia pažymėti, kad antroji šios simfonijos dalis, pavadinta Legenda, tapo dažniausiai už Lietuvos ribų atliekamu lietuvišku simfoniniu kūriniu. Ją pakartojamai dirigavo Jeronimas Kačinskas, Vytautas Marijošius, Aleksandras Kučiūnas ir pats autorius daugelyje lietuviškos muzikos koncertų.

Lygiagrečiai su trečiąja simfonija Jakubėnas rašė ir Kauno Valstybės teatro jam užsakytą baletą, kurio siužetui jis pasirinko lietuvišką mitologinį padavimą apie deivę Vaivą ir dievaitį Perkūną. Šio, „Vaivos juosta“ pavadinto, baletą klovyras buvo įteiktas 1944 metais specialiai Valstybės teatro sudarytai ir dirigento-meno vadovo Vytauto Marijošiaus pirmininkaujama komisijai, kuri veiklai pripažino pirminiu ir išmokojo kompozitoriui sutartą honorarą — jau vokiečių markėmis. Jakubėnui tų metų vasarą pasitraukiant iš Lietuvos, pirmasis baletu veiksmas jau buvo suorkestruotas ir buvo pradėta perrašinėti orkestro balsai. Deja, karo pabaigos sąmyšyje kitos dalytys taip ir paliko. Dabar skaitome spaudoje, kad šis Jakubėno baletas galų gale yra ruošiamas pastatyti Vilniaus operos ir baletu teatre.

Jau gyvendamas Amerikoje, kompozitorius panaudojo savo baletu muzikos dalis kai kuriuose mažesniuose simfoniniuose bei fortepijoniniuose kūriniuose. Iš šių „Vaivos juostos“ epizodų 1952-1953 metais jis sudarė orkestrinę siuitą „Miško šventė“. Tai gal spalvingiausias Jakubėno orkestrinis kūrinys, kuriame aiškiausiai išryškėja jau nusistovėjęs jo stilius, būtent lietuviškai liaudiško charakterio originali melodika ir savita, nuosaikiai

(Nukelta į 3 psl.)

Jorės, Rasos šventės ir pagonių vestuvės

Spaudoje ne kartą teko pastebėti užuominų apie Lietuvoje besiplečiančias religines sekas, susidomėjimą horoskopais, spiritizmu, pagonyste ir kitais kultais. Mūsų duktė Rūta pernai, kaip Fulbright stipendininkė, praleido pusę metų Lietuvos Istorijos institute, etnografijos skyriuje. Ji ten rinko medžiagą apie senovinius audinius bei tautinių drabužių išsivystymo raidą. Stažuojęs metu, su vietiniais kraštotyrininkais, jai teko aplankyti daugelį skirtingų etnografinių Lietuvos sričių, o laikui bėgant, kartu dirbant, keliaujant, arčiau pažinti ir vadinamus „pagonis“. Tegų pasakoją Rūta.

Susipažinti su pagonimis jai teko per vieną bendradarbę iš Istorijos instituto; ne tai, kad ji pati pagonė, kiek jos vyras buvęs tikrai užkietėjęs pagonis. Instituto kolegė ir sudarė jai progą arčiau su jais pabendrauti. Ši šeima turi berniuką, kuriam davė pagonišką Auktumo vardą. Jie turėjo tam vaikui ir pagonišką krikštyną. Tačiau, kaip jie tą vaiką krikštijo, nesužinojusi.

Pirmą kartą jie šventė Rasos šventę apie 1968 metus. Rasos

šventė sutampa su Joninėmis, tačiau su šv. Jonu jie nenori nieko bendro turėti. Tais laikais savo susibūrimus jie darydavo slapta, nes jų veikla saugumui nebuvusi priimtina. Pagoniškų papročių atgaivinimo pradžia rįšasi dar ir su folklorine veikla, jaunimo etnografinėm išvykom i nuošalesnes apylinkes. Daugiausia tai buvo akademinis jaunimas. Jie lankydavo piliakalnių, žinomas istorines vietas, padavimuose išlikusias šventoves. Ir taip jie pradėjo rengti dažnesnes išvykas į gamtą, kur susibūrę bendraminčiai mėgindavo atkurti senovinius papročius bei pagoniškąsias apeigas. Jų dėmesys buvo nukreiptas į folklorą: senovines dainas, sakmes. Instrumentinę muziką sudarė kanklės, lūmželiai ir visokie vamzdžiai.

Jorė — tai pavasario šventė, kuri sutampa su Jurginėmis. Jorė yra pirmos žalos šventė: kai sužaliuoja laukai ir pradeda žydėti pirmosios gėlės. Renkamasi tokiose vietose, kur niekas jiems negalėtų trukdyti: miškuose, prie upės ar ežero, kur jokia mašina neprivažiuos ir tik pėsčiom gal priieiti. Aukštesnėje vietoje jie su-

krauna iš didesnių akmenų aukurą, o medyje įriša supynę. Per Jorės šventę būtinai reikia supstis. Jie yra dideli gamtos mylėtojai: po mišką visi vaikštinėja basi, dainuodami senoviškas su tartines, pritariant kanklėmis, lūmželiais ir birbynėmis. Paskui uždegė aukurą, valgė duoną, užgerdami gira, kuria pašalstė ir aukurą. Visas jų maistas buvo vegetariškas: grūdai, pupos, žirniai, kitos daržovės, duona, medus, naminis alus, bet šio jie daug negėrė. Jie ridinėjo, mušė ir valgė margučius, kuriuos jie vadina „joručiais“. Didensė dalis šios išvykos dalyvių buvo jaunos šeimos su savo prieaugliu.

Rengiasi jie senoviškai; drabužių spalvos blyškios, labai paprastos: žalsvos, rusvos, pilkšvos. Juostose dominuoja geometriniai raštai, nes tokie raštai senoviški. Moterys nešioja ilgus sijonus, linines palaidines, o vyrai lininius marškinus. Sukirpimas ir pasiuvimas labai paprastas; kone visi papuošalai žalvariniai: apyrankės, sagės, kaklo papuošalai. Ant galvos moterys nešioja baltas skareles, surištas paprastai po smakrą.

Ta Jorės diena pasitaikė labai karšta, tai nors ir basom vaikstant po mišką, kojos nešalo. Grįžę iš pasivaikščiojimo, visi upėje prausėsi ir plovė kojas.

„Man teko dalyvauti ir pagoniškose vestuvėse, per Rasos šventę, tai yra mūsų Jonines“, tęsė Rūta. „Kaip tyčia, tą dieną labai rasojo, ištisai lijo, nebuvo galima net ir laužo sukurti. Vestuvės vyko mano pažįstamos Istorijos instituto darbuotojos sodyboje. Ji turėjo pirmiausia visų atsklausti, kad galėtų mane pakviesti į vestuves“. Jie sutiko.

Į vestuves susirinko apie trisdešimt svečių. Didensė dalis svečių buvo iš vieno etnografinio ansamblio. Du šio ansamblio vadovai ir tuokėsi. Iš pradžių, per dieną, jaunųjų ten nebuvo. Iš ryto merginos ir vyrukai valė sodą, puošė medžius šiaudinukais ir daug dainavo, repetavo savo dainas. Po to, jie išpuošė namą, paruošė pirtį. Jaunųjų sutikimui jie pastatė ir išpuošė vartus.

Sodo namas, kuriame vyko vestuvės, buvo gan didelis; šiaip jis negyvenamas, tik savaitgaliais savininkai atvažiuoja ir, žinoma, vasaros metu jie ten daugiau praleidžia laiko. Ten labai erdvi, arti niekas negyvena, aplink miškas.

Jaunieji atvažiuo traukiniu

apie penktą valandą vakaro ir iš stoties atėjo penktą kilometrų pėsti, per mišką. Traukiniai ten labai perpildyti, Nuotakos sesuo neilpo į traukinį ir nebeatvažiavo. Atsirado ji aplinkiniams keliais tik apie 2 valandą naktį. Rūtai tai atrodė labai juokinga. Žinoma, tik ne nukentėjusiajai, žingsniuojant nakties metu per mišką. Maži juokai.

Jaunuosius sutiko prie vartų, kur jie turėjo išsipirkti — duoti saldinių, kad galėtų įeiti į vidų. Tada pamergės paėmė jaunąją ir nusivedusios į pirtį — nuprausė ją ir aprenė. Po jų pėrėsi jaunasis su pabroliais. Visą laiką jie dainavo. Pačios vestuvių apeigos truko trumpai, nes kandžiojo uodai. Apeigas prie aukuro tvarkė svočia ir piršlys.

Kaip sakytą, buvo įrengtos supynės ir jaunieji po jungtinių ejo pasisupti. Viskas vyko labai lėtai, niekas neskubėjo. Vestuvės tęsėsi dvi dienas. Vaisės buvo sunėstinės, o be to, merginos išties dieną virė ir kepė. Maistas buvo pagamintas vegetariškai. Valgyti susėdo turbūt kokią vienuoliktą valandą nakties. Prieš tai dar reikėjo išsipirkti stalą, nes ji buvo apsėdę persirengėliai.

Šeimnininkai jaunuosius pasitiko su duona, druska ir midum. Jaunųjų tėvų vestuvėse nebuvo. Vaisės tęsėsi kelias valandas. Tada svočia užsigardžiamumui atnešė savo karvojų. Orkestro jokio nebuvo, tik kanklės ir birbynės, kuriom pritariant jie pašoko keletą senoviškų šokių. Val-

gant už stalo visi daug dainavo. Svečių tarpe buvo keletas jaunųjų giminačių, bet jie pagonims nepriklausė, tad atrodė truputį pasimete.

Kaip Rūta minėjo, jos kolegės iš Instituto vyras yra gan aršus pagonis. Jis tvirtina, kad pagonybė yra vienintelė tikra lietuvių religija. Jo nuomone, su krikščionyste Lietuvoje prasidėjo visos bėdos. Jis mano, kad pagonybė yra kelias Lietuvai iš dvasinio nuosmūgio. Toliau Rūta dar pasakojo apie vestuves. „Miegojom tą naktį labai mažai, nusiūdum kur kam pakliuvo: dauguma nuėjo gulti į kluoną ant šieno“. Rūtai, kaip „amerikonkai“, pataisė viduj ant sofos. Buvo dar ir guldytuvės. Jaunuosius irgi paguldė ant šieno, tik kitame gale kluono, o jiems užlipus, paėmė ir paslėpė kopėčias. Tik iš ryto, per prikeltuves, vėl kopėčios buvo sugrąžintos.

Ėjo nuometo užrišimas. Nuometas buvo surištas senoviškai, lyg juosta; ne taip, kaip kad matome nuotraukose. Prieš užrišant nuometą, jaunimas pavogė jaunąją. Pabroliams teko eiti jos ieškoti. Susėdus vėl už stalo, visi davė jaunesiems dovanų.

Piršlį korė labai tikroviškai. Šis, vargšelis, daug kalbėjo, daug teisinosi, bet niekas nenorėjo jam tikėti. Pagaliau nuotaka uždėjo jam ant peties rankšluostį: esą išlaisvino jį. Vietoj piršlio kelmą po medžių pakabino.

Kaip sakytą, per Rasos šventę reikia daug vaikščioti po mišką, tik gaila, kad tą dieną tiek daug lijo. Protarpiais, kai lietus nustojo, visi vaikštinėjo po apy-

linkę; aplankė dar kitą sodybą, kurioje gyveno kažkoks senas, senas seneliukas. Labai apsidžiaugė jis ir dėkojo, kad jo nepamiršta. Pasivaikščioję po mišką, visi grįžo atgal ir paskutiniu traukiniu išvažiavo namo. Šios vestuvės vyko kažkur Aukštaitijoje, ežerų krašte. Vietos Rūta neminėjo. „Buvo įdomu“, susimąsčiusi samprotavo Rūta.

Jie labai gražiai dainuoja. Dugelis iš jų yra vaistininkai, todėl labai domisi visokiom vaistažolėmis. Jų ansamblis mažai tekoncertuoja, laikosi savo tarpe. Ar daug yra tokių grupių Lietuvoje? Rūta mano, kad yra. Kiek jų, iš tikrųjų niekas nei nežino. Na, o ar jie nebandė Rūtą atvesti į pagonybę. Rūta atsakė, kad ne. Išskyrus vieną kitą, jie nėra agresyvūs — draugiški ir labai ramūs.

Be to, Lietuvoje yra dar švenčiamas Lygiadienis — rugsėjo mėnesio, kai dienos ilgis lygus nakties. Tada neša ugnį iš Gedimino pilies į Žemutinę pilį, kad Praamžius saugotų ją per žiemą. Pavasarį, kai kovo mėnesį bus Lygiadienis, ugnis bus vėl sugrąžinta į Gedimino pilį.

Rūtos sutiktiems pagonims ne labai patinka, jei kas samprotauja, kad galima ažuolus bei visą gamtą mylėti ir būti krikščionim. Rūtai ši grupė priminė „hipių“ judėjimą Amerikoje 1960-aisiais ar „žaliuosius“ Europoje: kažkoks tylos pasipriešinimas prieš visuomenės struktūras ir valdžią.

(Kalbėjosi Juozas Končius, o pasakoją Rūta Končiūtė-Salikienė.)

Prie aukuro per Jorės šventę Aukštaitijoje, Lietuvoje, 1993 metais.

Rudens lygiadienis 1993 metų rugsėjo mėnesį Vilniuje — nešama ugnis iš Gedimino kalno pilies į Žemutinę pilį.

Vladas Jakubėnas

(Atkelta iš 2 psl.)

moderni harmonija, pajvairinta liaudies dermių bei polifonijos elementais. Keturios „Miško šventės“ dalys 1954 metais buvo atliktos Čikagos Grant Park koncerte, diriguojant tarp-tautinio masto dirigentui Nicolai Malko. Vėliau siuita buvo grota 1958 metais Čikagos DePaul universitete, Boston'o universitete, diriguojant Jeronimui Kačinskui, 1962 metais pačiam autoriui diriguojant Brooklyn Academy of Music ir 1973 metais įvykusiame Vlado Jakubėno jubiliejiname koncerte Čikagos McCormick Hall, diriguojant Čikagos simfonijos orkestro antrajam dirigentui rinktiniais to orkesto muzikams.

Po Nicolai Malko koncerto vieno didžiųjų Čikagos laikraščių recenzentas šį Jakubėno kūrinių rado „vertu dėmesio, ypatingai dėl jo liaudiškai muzikai charakteringo orumo ir turiningo. Tai rapsoidiškas, turtingai (ir įgudusiai) orkestruotas veikalas, kurio muzika skamba išgyventai, o ne dirbtinai“³.

Nemažai likusių „Vaivos juostos“ šokių buvo pritaikyti solo fortepijonui atskirais kūriniams. Vienas jų, „Velniuko šokis“, 1962 metais laimėjo International Society of Contemporary Music Čikagos skyriaus antrąją premiją.

Paskutinis Jakubėno orkestrinis kūrinys – Intermezzo rustico, parašytas 1962 metais, buvo atliktas International Society for Contemporary Music koncerte Čikagoje. Vėliau jis buvo atliktas Marijos aukštesniosios mokyklos salėje ruošiamame koncerte, diriguojant Jeronimui Kačinskui.

Nors Jakubėno orkestrinė muzika būdavo dažniau atliekama kaip bet kurio kito lietuvių kompozitoriaus, bet tai buvo vien reti, vienkartiniai įvykiai. Ne nuostabu tad, kad Amerikoje kompozitorius ir vėl savo pirmines pastangas nukreipė į vokalinę muziką, kuriai čia buvo žymiai palankesnė dirva. Jis čia parašė daug didesnių dainų. 1956 metais sukuria Bernardo Brazdžionio žodžiams chorinę dainą „Mylėsi Lietuvą iš tolo“. Nors ši daina buvo skirta pirmajai Amerikos lietuvių dainų šventei, į programą ji nepateko, bijant, kad mėgėjų chorai jos neįkais. Tačiau netrukus Dainavos ansamblui sėkmingai ją atlikus koncerte, daina buvo įvertinta ir antrojoje dainų šventėje tapo vienu šios šventės atmintiniasių numerių.

Svarbiausiu savo choriniu kūrinium patys kompozitorius laikė Putino žodžiams kantatą „Mano pasaulis“. Šiai kantatai panaudota dar 1943 metais Lietuvoje parašyta a capella daina, kuri 1944 metais buvo laimėjusi pirmąją Lietuvos muzikų draugijos premiją. Pokario metais šios ilgosios ir sudėtingos dainos nei vienas išėjęs choras nediršo imtis. Tik 1957–1958 metais, pagyvėjus ir sustiprėjus lietuviškiems chorams, Juozo Kreivėno paragintas Jakubėnas susigundė panaudoti padaryti šį kūrinių prieinamesniu. Siekdamas palengvinti choro užduotį, dalį muzikos pritaikė solistų kvartetui. Priešė veikalui akompanimentą, iš karto fortepijonui su vargonais, o vėliau ir suorkestravo. Kompozitorius Bruno Markaitis, S.J. taip surėdytą veikalą pavadino „vieno stambiausių ir vertingiausių šios rūšies kompozicijų ne tik išėjęs, bet iš viso lietuviškos muzikos literatūroje“⁴.

Vlado Jakubėno vėlesnių kūrinių tarpe dar paminėtini 1965 metais Alice Stephens mergaičių ansambliui skirta „Motinos kalba“ ir vienos ankstesnių solo dainų „Daug turėta mylimųjų“ pritaikymas lygių balsų chorui, 1966 metais atiteitinkų sendraugių užsakymu sukurta Ber-

OKTAVOS Gintautas Iešmantas

*Kaskart liūdniau prailgsta niaukios dienos.
Sunkeja žingsniai, grotų užgožti.
Kaip vienodumas slegia pilkos sienos.
Veidai prašmėkši graudžiai atminty.
Nežinioje blaškais it pirštas vienas, —
Nieks nepriglobs: tu — priešu apgulty.
Lyg neviltsis jausmai širdy nerimsta.
Jie ilgesy alpiu skausmu patvinsta.*

1980.10.27

*Per visą amžių mano tėvas sėjo.
Iš saujos dirvon krisdavo rugys,
Ir vasarop vilnim javai šnarėjo.
Žvelgi, ir džiaugias, būdavo, akis.
Aš daug vėliau pradėjau skirtą sėją.
Bet nér giedros... Kas miglą nuvaikys?
O ir dirva — skurdí, neišpurenta...
Ir puola raugės tai, kas sielai šventa.*

1980.11.11

*Esi viltis, gyvoji žemės dvasia,
Kuri skleidies iš dirvų ir šilų.
Esi giesmė, išaukštinanti drasą,
Mintis, kurioj lyg paukštis prabyli.
Esi troškimų pergalė prieš grasą,
Esi žvaigždė, pakilus virš miglų.
Esi prasmė, kuri brandina galią.
Esi tiesa. Aš reiškiu tavo valią.*

1980.11.16

*Mes vieniši, mes nieko dar neturim,
Dar mūs nelydi džiaugsmas nė jėga.
Tiktai viltis svajonę toliais buria,
Tiek pasirengus žygdarbiui ranka.
Prieš mus audra, prieš mus bežvaigždė jūra.
Bet kas drąsus, tą saugo ir banga.
Juk net pulkus viena širdis atstoja,
Kai ji, tiesa ginkluota, mūšin stoja.*

1980.11.17

*Už lango smelkia rudens lietus...
Per dieną vėjas medžiuose gūsiuoja,
Drėgmė sujungęs žemę ir skliautus.
Nukritę lapai grauduliu alsuoja.
Dulksnoj mašinų gausmas neskardus.
Taku it keistas sapnas šmėkštels kojos,
Kurios skubiai prakaukši kulnimis...
Ir vėl tas pat, vėl ūkanų vilnis..*

1980.10.29

*Mūs vienišumas — didis ir kilnus,
Nes jo esmė — būtų paminta baimė.
Virš debesų mes ištiesėm sparnus,
Grumtin iškeitę kokią soties laimę.
Tegul naktis ir blokšti mus panūs,
Viltis vilios taryt ugnis atšlaime.
Bet tai nebus jau skausmo atvanga.
Į skliautą veršis ryžtas ir jėga.*

1980.11.18

*Ir nevalia nė mirksnio užsimiršti:
Mes — kovoje, kurioj nér atvangos.
Geriau visai nejudintum nė piršto,
Jei imsi unkšti, bloškiamas bangos.
Juk tiek aplink nedrįstančių pakirsti,
Ir tik narsa jiems džiaugsmą įtaigos.
Aš jos ilgijuos. O, stiprink, siela, drąsa!
Žūt būt turiu įveikti pykčio grasą.*

1980.09.29

*Kažkur — smagu. Nė debesio, nė vėjo.
Kaip sako, saulė raičiojas žeme.
Snieguotas miškas pasakom alpėja.
Skardena juokas žerindžia versmę.
Kažkur viltis ir džiaugsmas vaikštinėja.
Ramybė žingsnį laimina žaisme.
Kažkur svajonę lūkesčiai svaigina.
Kažkur... O man... Ak, skauda man krūtine.*

1980.11.27

*Einu, gimtinės žvilgsnio pakerėtas.
Jame — laukai ir upės, ir dangus,
Tėvų kova, senolių šventos vietos,
Prasmė ir džiaugsmas, polėkiais brangus.
Jame — troškimas, saulėn pakylėtas,
Žvaigždė, viltim palaiminus takus.
Jame ir skausmas, šaukiantis pakilti.
Jame — lemtis ir tolin mojąs tiltas.*

1980.12.01

*Šianakt visi juodžiausi nujautimai
Prisėdo man kojūgalų piktai.
Ir žvilgsnių rūstis svilino krūtine,
Ir stingdė kraują žodžiai it ledai.
Jie skaudino, jie žeidė, jie alpino.
Be žado gaužiaus priegulvin kaltai.
O širdyje tamsa lyg šmėkla augo:
„Tu palikai. Vėl žemėj aš be draugo“.*

1980.12.01

*Šalčiu ir vėjais dvelkia jau dangus.
Čežena sniegas, lėkdamas per gruodą.
Žiema, žiema... Užklodamas takus,
Ateina laikas, nerimu speiguotas.
Ateina metas, polėkiams baugus,
Diena, kai teks vien gailėsiu vaduotis,
Kad neįvyko tai, ko taip geidžiau...
Sudie, o toliai, gundė kuo saldžiau!*

1980.11.05

*Iš atminimų audžiu vainikus,
Kuriais išpuošti noriu savo būstą.
Dabar jisai toks menkas ir nykus,
Kad ne tik saulės, netgi oro trūksta.
Jie iš žiedų bus, gobstančių laukus,
Iš vėjo, kurs sapnais ir laisve plūsta.
Pakvips žydrybe toliai ir dangus.
Triūsiu ir siejoj džiūgauju smagus.*

1980.11.23

*Tave išvydau rytmečio sapne
Ir nustebau: „Ką čia neši taip švelniai?“
Kaip nušviesta žvelgei tu į mane.
„Tyliau! — tarei, ištisus priekin delnus, —
Nešu gyvybės vandenio. Jame
Tu rasi jėgą, trupinančią kalnus“.
Bet pasvirai. Baugšti atsigrįžai.
Ir žemėn liejos žerintys lašai.*

1980.11.29

*Nelaisvėj man ir laikas sutrumpėjo,
Lyg susitraukė, apvestas ribų,
Kurias jam grotos rūščiai nužymėjo,
Ir jis vien blausias rudensio šurpu,
Arba it paukštis blaškos suspurdėjęs,
Bet neištrūkęs niaukias be darbu;
Praradęs veiksmo džiugesį ir jėgą,
Ant gulio, rodos, kniusteli ir miega.*

1980.11.24

*Į juodą gelmę slūgsta palengva
Tai, kas paviršium gaudė ir žėrėjo.
It laivas šėšta džiugesio gaiva,
Šviesi diena, pavasariu tvaskėjus,
Kaip žaros blėsta širdperšos spalva,
Graudį gėla, pikti pavojaus vėjai...
Pradingsta, regis, viskas amžinai.
Tiktai neblunka drąsinę sapnai.*

1980.11.21

Gintautas Iešmantas J. Dilio nuotrauka

Eilėraščiai, parašyti KGB kameroje

Gintautas Iešmantas, Kovo 11-osios Nepriklausomybės akto signataras, kaip poetas Lietuvoje tapo žinomas tik pastaraisiais metais. Iki Atgimimo nei jo eilėraščių, nei knygų sovietinės leidyklos ir laikraščiai nespausdino. Priešingai — persekiojo jį už tuo metu rašytas patriotines eiles. KGB sekliams įskundus, už kratos metu būte aptiktus jo eilėraščių, už tuometinio draudžiamos literatūros platinimą, už straipsnius, kuriuose Iešmantas kėlė Lietuvos nepriklausomybės idėjas, 1980 metais jį nuteisė šešeriems metams griežto režimo lagerio ir penkeriems metams tremties, pašalinio iš Žurnalistų sąjungos.

Jau 1990 metais „Vagos“ leidykla išleido Gintauto Iešmanto poezijos rinkinius *Prisikėlimo šventė*, *Šventieji Nemuno krantai*. Šiose knygose sudėti pagrindinio, tremties ir lagerio metais parašyti eilėraščiai.

Pastaraisiais metais išleistos kitos Gintauto Iešmanto poezijos knygos. Pačios naujausios — *Lietuviškoji misterija* ir *Tikrumo pažinimas*.

Įteikdamas šiuos, dar nespausdintus eilėraščius ir manęs prašydamas juos perduoti *Draugo* dienraščio redakcijai, Gintautas Iešmantas paaiškino:

— Šie eilėraščiai parašyti Vilniaus KGB rūsiuose, kur tardymo izoliatorijoje išbuvau nuo 1980 metų kovo 17 dienos iki 1981 metų sausio 9-osios. Paskui mane išgabeno į lagerį Permės srityje.

KGB kazematuose parašyti eilėraščiai, kurių yra apie 140, dar laukia savo leidėjo.

Algimantas Naujokaitis

nardo Brazdžionio žodžiams „De profundis“. Pastarasis yra religinės nuotaikos, liūdnei mistiško pobūdžio chorinis veikalas, kuriame Jakubėnas parodo savo išvystytą kompozicinę techniką ir kūrybinę galią. Jis nesimėto į kraštutinumus ir retai teisišvėjęs ir sustiprėjus lietuviškiems chorams, Juozo Kreivėno paragintas Jakubėnas susigundė panaudoti padaryti šį kūrinių prieinamesniu. Siekdamas palengvinti choro užduotį, dalį muzikos pritaikė solistų kvartetui. Priešė veikalui akompanimentą, iš karto fortepijonui su vargonais, o vėliau ir suorkestravo. Kompozitorius Bruno Markaitis, S.J. taip surėdytą veikalą pavadino „vieno stambiausių ir vertingiausių šios rūšies kompozicijų ne tik išėjęs, bet iš viso lietuviškos muzikos literatūroje“⁴.

Vlado Jakubėno vėlesnių kūrinių tarpe dar paminėtini 1965 metais Alice Stephens mergaičių ansambliui skirta „Motinos kalba“ ir vienos ankstesnių solo dainų „Daug turėta mylimųjų“ pritaikymas lygių balsų chorui, 1966 metais atiteitinkų sendraugių užsakymu sukurta Ber-

tuvieškuosius žurnalus bei laikraščius. Jis greitai tapo nuolatiniu *Draugo* muzikiniu kritiku ir šį darbą išdirbo iki mirties.

Vladas Jakubėnas buvo profesionalus muzikas plačia šio žodžio prasme. Jis gerai žinojo muzikos istoriją, suprato įvairių muzikos stilių reikalavimus ir sugebėjo įvertinti viešai pasirodantių muzikos atlikėjų pajėgumą bei paviniuosi. Privaciai su juo kalbant, jis visada pareikšdavo kompetentingą ir kompromisų neieškančią nuomonę. Rašydamas apaudavo tačiau, jis vengė griežtesnių kritiškų pastabų ir dažnai savo nuomonę „suvynio-davo į vata“, atsižvelgdamas į mūsų menininkų sunkias darbo sąlygas bei aplinkybes.

Prisimenu, kaip mudu su Balii Chomaskiu (kuris perėmė Jakubėno užduotį *Drauge* po jo mirties) kartais jam draugiškai prikišdavome, kad jis per daug vengia griežtesnių apibūdinimų. Jakubėno atsakymas būdavo tipingai diplomatiškas: „Tai jūs manote, kad aš būdamas oficio „Lietuvos aid“ apmokamas bendradarbis nieko neišmokau? Juk turi likti ir vilkas sotus, ir avelė per daug

nenukentėjusi“. Tačiau aplamai paėmus reikia pripažinti, kad Jakubėnas savo recenzijose sugebėjo vis tiek pasakyti daug teisybės neužgauli būdu.

Man teko Jakubėną asmeniškai pažinoti nuo 1934–1935 metais studentavimo Kauno Konservatorijoje iki pat jo mirties. Jakubėną susipažinau jam svečiuojantis pas mano tėvus ir taip pat jo giminaičio Martyno Yčo šeimoje. Nors konservatorijoje tada aš dar buvau tik jaunas moksleivis, o Jakubėnas buvo jau iš studijų užsienyje grįžęs garsėjantis kompozitorius ir dėstytojas, prie progos jis visada rasdavo laiko maloniai pasikalbėti. O vėlesniais metais, kai kada įduodavo savo kokį kūrinių fortepijonui, patardamas „prie progos kur nors pasikambinti“.

Susitikus po daugelio metų jau Čikagoje, atsirado daug daugiau temų pasikalbėjimams. Man visada darė įspūdį Jakubėno platų muzikinis išsilavinimas ir jo domėjimasis ne vien muzikos dalykais (lietuviškais ar pasauliniais).

Jakubėnas Amerikoje niekada nenumtolo nuo savo pasirinktos

muziko profesijos ir stengėsi, kaip galėdamas, iš jos pragyventi, duodamas fortepiono, dainininkų paruošimo ar muzikos teorijos pamokas, kurios, deja, niekada nebuvo geriau apmokamos. Vladas tačiau visada nuosirdžiai ir draugiškai šypsodavosi ir savo dalia niekada nesiskundė. Jisai mėgdavo padiskutuoti prie stiklo vyno ir jam niekada nepatikto tuščios pagyros ar pretenzijos. Tipingas jo kuklumui buvo pasakymas, kartą atkėmšant butelį vyno: „Čia vynas ypatingas, ne lengvai gaunamas. Kainuoja nepilną dolerį. Jau kiek geresnis „li- quor store“ tokio vyno nebelaiko“.

Jakubėnas ir jo žmona Olga labai mėgo gamtą ir nemažai keliaudavo savo tada populiariu Volkswagen Beetle. Kiekvieną vasarą Jakubėnai iš Čikagos pranykdavo, dažniausiai išvažiuodami į Colorado kalnus. Jis ten kas metai lankydavo beveik visus Aspen apylinkėje vykstančio metinio muzikos festivalio koncertus. Jakubėnai taip pat labai mėgo grybauti, kur jie žinojo ypačiai gerų vietų. Grįždami visada parsiveždavo tuzinus stiklainių puikių kalnų grybų, kuriuos ponia

Olga ten pat kalnuose ant atsi- vežtos lauko virtuvėlės užkonservodavo.

Jakubėną reikia skirti prie mūsų svarbiųjų tarpukario Nepriklausomos Lietuvos muzikos kūrėjų. Savo darbais jis yra nužymėjęs beveik visą mūsų to laiko egzistencijos laikotarpį. Šį darbą jis tęsė ir čia Amerikoje, meninei kūrėjai ne taip jau palankiomis sąlygomis.

Sugrižęs Lietuvon iš Hindemith'o, Schoenberg'o, Schrecker'io ir kitų šio šimtmečio pradžios muzikos pirmūnų drąsiais darbais jaudinamas Vakarų Europos, Jakubėnas iš karto pasi- mojo kurti jų išvestais moderniais keliais. Jo simfoninių kūrinių pripažinimas Berlyno muzikos akademijoje parodė, kad jis tai puikiai sugebėjo. Tačiau jo lietuviška dvasia ilgiau šioje kryptyje neištverė. Netrukus, nors ir nepamesdamas Vakaruose įsigytą pažangios muzikinės kūrybos priemonių, jis pradeda vis daugiau krypti į savo gimtosios kryžių ir smūktelių žemės dvasią bei jos nuotaikas.

Vlado Jakubėno darbai lietuviui visad primins šio plataus

akademinio išsilavinimo, jautriai kultūringo Biržų paežerės kalvinistiškai antiromantiškai romantiško sūnaus meilę savo tolimai tėvynei, kurią jis apibūdino kantatoje „Mano pasaulis“ poeto Putino įkvėptais žodžiais:

*Žinau aš, drauge, pasaulį didį,
Pasaulį gražų, pasaulį tyrą...*

*Kur šviesų rytą gėlės žydi,
Kur skaidrios rasos nuo lapų byra.*

*Ten plačios lankos, žiedai siūbuoja.
Ten skamba gojai, upeliai šnara...*

Ten sielai šventa, ramu ir gera...

Tikėkime, kad bedvasio komunizmo nualinta Lietuva viena dieną ir vėl bus tokia.

NUORODOS

- 1 Algis Šimkus, Kompozitoriaus Vlado Jakubėno kūrybinis kelias, *Aidai*, 1974, Nr. 7.
- 2 Jeronimas Kačinskis, Lietuvių kompozitorių kūrybos žymės, *Muzikos barai*, 1938, Nr. 3/24.
- 3 Irving Sablosky, Two Composers Hear Their Music Played. *Chicago Daily News*, 1954.7.18.
- 4 Bruno Markaitis S.J., Mano pasaulis, *Draugas*, 1959.1.8.